Marianne Thieme

Groeiend verzet

2019 Prometheus Amsterdam

Voor mijn dochters

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te achterhalen. Aan hen die desondanks menen aanspraak te kunnen maken op enig recht, wordt verzocht contact op te nemen met Uitgeverij Prometheus, Postbus 1662, 1000 BR Amsterdam.

© 2019 Marianne Thieme
Omslagontwerp DPS Design & Prepress Studio
Illustratie omslag Joost Veerkamp
Foto auteur Petrina Derksen
Lithografie afbeeldingen BFC, Bert van der Horst, Amersfoort
Zetwerk Elgraphic
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 3764 9

1
Een partij voor de dieren

Maandag 28 oktober 2002, twaalf dagen na de val van kabinet-Balkenende 1. Het was koud, zonnig en droog, en er stond weinig wind. Dat viel op omdat het aan de IJ-oevers van Amsterdam vreselijk kan waaien. Vlak voor sluitingstijd stormde ik de Kamer van Koophandel binnen. Ik kwam zojuist uit het chique Zuid gefietst, waar Boekel de Nerée Notarissen gevestigd was. Daar had ik zojuist mede namens Lieke Keller, Elze Boshart, Ton Dekker en Marja Zuidgeest – allemaal afkomstig uit het dierenrechtenactivisme – de oprichtingsakte van een nieuwe partij ondertekend: de Partij voor de Dieren. We hadden een standaard akte uit de kast laten trekken, met de mogelijkheid van besloten vergaderingen en ballotage van nieuwe leden.

Dat laatste bleek een zegen. Als we de boel van meet af aan zouden hebben opengegooid, had de partij zo gekaapt kunnen worden door bio-industrieboeren, nertsenfokkers of jagers. Het was een be-

proefd middel, zo leerde ik nog weer later. Vrijwel alle negentiende-eeuwse afschaffingsbewegingen pasten het toe: de antislavernijbeweging, de antisterkedrankbeweging, de vrouwenbeweging. Er waren zowel besloten als openbare 'meetings', zoals ze in de tweede helft van de negentiende eeuw in navolging van Britse voorgangers zouden gaan heten. De eerste om de ideologische koers van de beweging te kunnen bewaken, de tweede om de publieke opinie mee te beïnvloeden en mensen te mobiliseren.

Bovendien hadden we zo, als dat al nodig zou zijn geweest, de pers buiten de deur kunnen houden. De spaarzame reacties waren namelijk vooral spottend. Wat komt er hierna? Een Partij voor de fietsen? Voor de planten? Maar zoals Gandhi, een van onze grootste inspiratiebronnen, ooit heeft gezegd: 'Eerst negeren ze je, dan bespotten ze je, dan bestrijden ze je en dan win je.' We werden in eerste instantie vooral bespot. En op congressen hadden de leden geen behoefte aan sceptische pottenkijkers. Ze wilden als hen dat zo uitkwam in alle vrijheid uren kunnen spreken over het leed dat herten, zwijnen en vossen op de Veluwe of dieren in de bio-industrie wordt aangedaan.

We deden het allemaal naast ons werk, waardoor alles haastig moest en van improvisatie aan elkaar hing. Ik was destijds beleidsmedewerker bij Bont

voor Dieren en moest dus aan het einde van de werkdag nog snel even naar de notaris en de Kamer van Koophandel om de vereniging op te richten. Ik had zelf aangeboden om naar de IJ-oevers te fietsen, want ik was met mijn dertig jaar de jongste van het stel en kon het hardste fietsen. Een andere reden was er niet. Ik herinner me nog als de dag van gisteren hoe ik het pand van de Kamer van Koophandel aan het havenfront van Amsterdam binnenstormde en vroeg: 'Wie moet er vandaag nog meer een partij aanmelden bij de Kiesraad?' Homerisch gelach klonk, maar ik mocht voor, kreeg het nummertje van iemand die vooraan in de rij stond en was daardoor op tijd om diezelfde dag de Partij voor de Dieren officieel bij de Kiesraad aan te melden.

Het idee van een politieke partij die zou opkomen voor dierenwelzijn en dierenrechten was niet nieuw. Reclameman, dierenactivist en campagneadviseur van onder andere Bont voor Dieren, Niko Koffeman had het in de vroege jaren negentig al eens eerder geopperd als het logische vervolg op het groeiende maatschappelijke verzet tegen de wijze waarop mensen met dieren omgaan. Na de val van Balkenende I opperde Niko zijn idee opnieuw. In eerste instantie reageerden Lieke Keller en ik terughoudend: wat moesten wij onder die Haagse kaasstolp?

Tot Lieke en ik op 24 oktober 2002, vlak na de val van Balkenende I, samen in de trein zaten, van Den

Haag naar Amsterdam, op de weg terug van een geslaagde actiedag tegen de zeehondenjacht bij de Canadese ambassade. Het was genoeg, besloten wij toen en daar. Het was de spreekwoordelijke druppel die de emmer deed overlopen. Als we niet in de Haagse politieke arena aanwezig zijn, kunnen we ook geen stokje steken voor de plotselinge beleidswijzigingen ten nadele van dieren die dat desastreuze kabinet er op een achternamiddag doorheen had gejaagd. Decennia aan dierenrechtenactivisme, die eindelijk resultaat leken te gaan afwerpen, geholpen door een diervriendelijke meerderheid in de Kamer, bleken in één klap te kunnen worden weggevaagd.

Kloofgeneratie

Ik had zelf nog de meeste bedenkingen gehad. Ik was cynisch over de politiek, geloofde niet in single-issuepartijen en keek sowieso wat wantrouwig naar het Haagse theater – als ik er überhaupt naar keek. Als volbloed dierenrechtenactivist was ik meer van de politiek met de kleine 'p' en 'de politiek van de leefwereld', zoals de Duitse filosoof Jürgen Habermas het noemt. De politiek met een grote 'P', de politiek van de systeemwereld, kon mij minder bekoren. Ik was meer gecharmeerd van de maatschappelijke pressie dan van de moties en amendemen-

ten. Meer van het creatief toepassen van de wet dan van het maken van de wet.

Ik was daarmee een kind van de 'kloof'-generatie. Tijdens mijn rechtenstudie had ik mij midden jarig negentig met veel plezier gestort op de rechtssociologie en het bestuursrecht. Ik herinner me een boekje van Paul Kuypers, Paul Frissen en René Foqué dat ik moest lezen. Daarin werd de officiële politiek neergezet als de plek waar de macht uit verdwenen was. Het paste in een reeks van publicaties uit die jaren waarin werd gesproken van verplaatsing van de politiek: door Europese eenwording, door de groeiende macht van multinationale organisaties als de Wereldbank en het IMF, door de groeiende rol van multinationals. De kloof was er niet alleen een tussen kiezer en politiek, maar ook een tussen schijn en werkelijkheid: Den Haag beeldde zich heel wat in, maar had lang niet zoveel in de melk te brokkelen als Haagse politici pretendeerden.

Ik weet nu dat dit een retorische strategie was, bedoeld om kiezers met voldongen feiten te confronteren die ze politiek machteloos maakten. Zoals: 'Europese integratie is noodzakelijk om China het hoofd te bieden.' Of: 'Mondialisering is nu eenmaal een gegeven.' Of: 'De efficiëntie van schaalvergroting is een natuurwet.' Dat soort 'feiten' blijken bij nadere beschouwing slechts halve waarheden te zijn of regel-

rechte onzin. Slechts een derde van de wetgeving die Den Haag produceert, komt uit Europa. Niet de zeventig, tachtig procent waar sommigen mee schermen. De rest is toch echt van Nederlandse makelij. En dus is de Tweede Kamer wel degelijk van groot belang en soms letterlijk van levensbelang.

Bovendien is Europese integratie, net als mondialisering en schaalvergroting, geen natuurverschijnsel, maar de uitkomst van politieke keuzes die wij dus ook weer kunnen vervangen door andere keuzes: vóór mens, dier en natuur en tegen de vrijhandelszone die Europa is geworden en die alleen multinationals ten goede komt. Dit is de kern van de kritiek van de Partij voor de Dieren op het Europese integratieproject. Wij willen democratische zelfbeschikking op menselijke maat die de belangen van mensen, dieren en milieu dient. Niet een technocratisch gedrocht ver buiten het bereik van gewone burgers dat uitsluitend ten dienste staat van meer, meer, meer: meer winst per aandeel, meer economische groei, een hoger bruto binnenlands product, meer produceren en consumeren, en dus ook meer uitbuiting, meer uitstoot en meer dierenleed. Maar die kritiek lag op dat moment nog in de toekomst.

Toen ik de mogelijke oprichting van een Partij voor de Dieren en een eventueel toekomstig lidmaatschap van de Tweede Kamer besprak met een paar vrienden van vroeger, werd er lacherig op ge-

reageerd. Mijn generatie groeide op met Reagan en Thatcher, met 'Material Girl' van Madonna en met het Veronica-liberalisme van Ed Nijpels: 'Gewoon lekker jezelf zijn,' luidde de verkiezingsslogan van de VVD in 1982. Het was een generatie die de NAVO en de Wereldhandelsorganisatie (toen nog GATT geheten) als vanzelfsprekend internationaal meubilair beschouwde en die het gevoel had dat Vrijheid en Democratie hadden gewonnen toen de Berlijnse Muur instortte. Het was een tijd waarin het Internationaal Monetair Fonds en de Wereldbank overal hardhandig het marktevangelie kwamen prediken, terwijl Haagse politiek vooral als saai en technocratisch werd beschouwd, en alleen ging over economische groei en mondialisering.

Ik herinner me van de jaren tachtig en negentig nauwelijks discussies over de vraag of mondialisering en vrijhandel wel goed waren. Dat veranderde pas in 1999 met de opkomst van de andersglobalistenbeweging. Daarvoor ging het er alleen maar over dat de verzorgingsstaat zou zijn doorgeschoten en dat – vrij naar Ronald Reagan – de overheid het probleem was en niet de oplossing. Ons maatschappelijke engagement lag elders. Niet in Den Haag maar in vrijwilligerswerk in Afrika, niet bij de overheid maar bij internationale organisaties, niet in de publieke sector maar bij bedrijven. Het merendeel van mijn jaargenoten van de Rotterdamsche Vrouwe-

lijke Studenten Vereeniging is dan ook voor het grootbedrijf gaan werken. Politiek en overheid waren voor 'losers'.

Democratie in gevaar

Dankzij het werk van de Belgische politicologe en filosofe Chantal Mouffe en van de Britse socioloog Colin Crouch weet ik dat het een kenmerk is van politiek in postideologische tijden: de democratische instituties staan fier overeind, maar het spel is ritueel geworden en heeft weinig meer met volksvertegenwoordiging te maken of met een politieke strijd over de toekomst van de wereld. 'Wie visie heeft, moet naar de oogarts', om minister-president Rutte te citeren.

Ook al klinken de politieke verhalen als vanouds mooi en verheven, achter de schermen speelt zich een schimmig machtsspel af dat met democratie en het publieke belang weinig meer te maken heeft. Af en toe krijgen we er een glimp van te zien, zoals tijdens Kamerdebatten over de afschaffing van de dividendbelasting, de verlaging van de vennootschapsbelasting of de 'rulings' die de Nederlandse belastingdienst met multinationals sluit. Consequent schermt het kabinet deze geheime deals met een beroep op geheimhoudingsplicht af van de roep om transparantie van parlement, pers en

publiek. Het maakt daarbij niet uit wie er regeert: sociaaldemocraten, christendemocraten, liberalen, conservatieven – allemaal maken ze zich eraan schuldig. Dat het niet gaat om publieke belangen, hoe vaak het kabinet dat ook herhaalt, weten we dankzij het niet-aflatende spit- en speurwerk van een handjevol (onderzoeks)journalisten zoals Kim van Keken, Eric Smit, Rutger Bregman, Rob Wijnberg, Jelmer Mommers, Marc Chavannes en journalisten van Investico. Het beeld dat daaruit opdoemt, is weinig verheffend. Op het democratische toneel veel retoriek, maar handjeklap tussen politiek en multinationals in de achterkamertjes en louter *window dressing*.

Ik zit nu twaalf jaar in het Nederlandse parlement en heb gezien hoe eensluidend de standpunten tussen de traditionele partijen zijn geworden. Allemaal onderschrijven ze de neoliberale consensus van meer markt, minder overheid en allemaal conformeren ze zich aan de Haagse agenda. Hooguit proberen ze de scherpe randjes van die neoliberale consensus af te vijlen. Het is een ideologisch keurslijf geworden waaraan ze zich maar niet willen onttrekken. In Nederland is politiek verworden tot technocratisch gekrakeel onder gelijkgezinde partijen die voor de buitenwacht hun minieme ideologische verschillen uitvergroten alsof het kwesties van leven of dood zijn.